

A TURIZMUS ÉS MIGRÁCIÓ NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE MAGYARORSZÁGON¹

ILLÉS SÁNDOR–MICHALKÓ GÁBOR

1. Bevezetés

A turizmus és a migráció közötti kapcsolatok tudományos igényű feltárására teszünk kísérletet ebben a dolgozatban. A két jelenség hasonlóságainak, különbségeinek és átfedéseinek elméleti elhatárolása számos nehézség elé állítja a kutatókat (*Williams et al.* 2000; *Zolberg* 2001; *Wallace et al.* 2001; *Tóth* 2002). A globalizálódás folyamatainak felerősödésével mind a turizmus, mind a migráció oly mértékben összetett jelenséggé vált, hogy a közöttük lévő összefüggések megértéséhez elengedhetetlen az interdiszciplináris szemléletmód alkalmazása (*Bell–Ward* 2000; *Mészáros* 2000; *Williams–Hall* 2000; *Massey* 2001; *Salt* 2001; *Melegh* 2002). A turizmus szempontjából elsősorban az a kérdés, hogy a migrációban résztvevők magatartása értelmezhető-e turisztikailag. További kérdés, hogy a modern életforma részeként értelmezett turizmusban való rendszeres részvétel konkurens tényezője (előmozdítója, hátráltatója) lehet-e az elvándorlási döntés meghozatalának (*Beer*, 2000; *Bianchi* 2000; *Illés* 2000; *Cluzeau* 2001; *Michalkó* 2002a). A migrációt kutató demográfusok a turisztikai élmény szerepének a későbbi vándorlásra gyakorolt szerepét kívánják tisztázni. Fel kívánják deríteni, hogy az elvándorlás helye szóba jön-e későbbi turisztikai célpontként, vagy ha migránsokhoz kapcsolódó személyek számára az odavándorlás helye turisztikai vonzerőt jelent (*Rudzitis* 1991; *Aitken–Hall* 2000). Mindkét jelenséget kutatók számára megválaszolásra váró kérdés, hogy hol húzható meg a két jelenség közötti határ, illetve határsáv.

Számos olyan migrációs és turisztikai magatartásforma létezik, amelyek közös pontjainak átfogó feltárása még várat magára. A nemzetközi migrációban előfordulnak olyan esetek, amikor a költözést magában elhatározó polgár turistaként érkezik, majd ott tartózkodik a meglátogatott helyen, majd azután kér csak munkavállalási, letelepedési (tartózkodási) engedélyt. Nem ritka az a szituáció sem, amikor a költözés leendő helyét egy korábban átélt turisztikai élmény határozza meg. Ismert élethelyzet az is, amikor a beköltözést éppen egy

¹ A tanulmányt a Magyar Földrajzi Társaság Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Szakosztályának ülésén vitatták meg „Diskurzus a migráció idegenforgalmi vonatkozásairól Magyarországon” címmel, 2003. április 29-én Budapesten. A Demográfia folyóiratban történő megjelenését az NKFP 5/0084/2002 sz. „A magyarországi bevándorlás” c. kutatási program támogatta.

település turizmusának fejlődése következtében beálló gazdasági növekedés, és az ezzel együtt járó munkahelyteremtés, illetve elhelyezkedés reménye motiválja. Vagy éppen ellenkezőleg, a település idegenforgalmi funkciójának erősödése, a kedvezőtlen hatások előli menekülést is kiválthat az őshonos lakosság körében. Előfordulhat az is, hogy a korábbi lakóhelyét idegenforgalmi szálláshelyként továbbhasznosító állandó lakosság elköltözésével jár együtt a turisták tömeges megjelenése. A nyugdíjasok esetében bekövetkezhet, hogy olyan új lakóhelyet választanak maguknak, amelynek turisztikai vonzerőként is hasznosított, nyugalmat árasztó természeti környezete – reményeik szerint – kedvezően befolyásolja az életük meghosszabbodását, vagy ahol a nyugdíjuk vásárlóértéke magasabb és megszokott életszínvonalukat tartani, esetleg növelni tudják (Puczko–Rázt 1998; Feng–Page 2000; Stillwell–Coll 2000; Hall 2001; Konsztantinov 2001; Massey et al. 2001; Truly 2002). A turizmus migrációs hatásának tekinthető az is, amikor egy üdülő, vagy agglomerációs övezetben először kis hétvégi házat húznak fel a tulajdonosok, később a terület lakóövezetté válásával ott lesz az állandó lakóhelyként funkcionáló családi házuk (Bajmócy 2000).

A turizmus és a nemzetközi migráció kapcsolatának vizsgálatára a magyarországi tudományos műhelyekben eddig csak érintőlegesen (gyakran a felvetés szintjén) került sor (Tóth 1999; Tóth 2000; Lukács 2002), miközben hazánk földrajzi fekvéséből és történelmi örökségéből fakadó geopolitikai viszonyok és a meglévő (kihasználásra váró) természeti erőforrásaink (Bora–Korompai 2001) elengedhetlenné teszik a témával kapcsolatos kutatásokat. A rendszerváltozás óta évente átlagosan 25–30 millió külföldi lépi át az országhatárt, amely forgalom az ország területi és népességi viszonyaihoz mérten mind európai, mind világviszonylatban jelentősnek mondható. Kevés információ áll rendelkezésre arról, hogy a belépő külföldiek magatartása hogyan viszonyul a turizmus, illetve a migráció jelenségéhez. Magyarország egyrészt a Balkánt Nyugat-Európával összekötő tranzitforgalom egyik fontos útvonala, a délszláv államok révén közel fekszik egy potenciális konfliktus-zónához, másrészt Románia és Ukrajna révén olyan államokkal határos, amelyek lakosságának életszínvonala predesztinálja a vándorlási folyamatokat, így elkerülhetetlen a legális, vagy illegális migrációban való érintettsége. A trianoni döntés következményeként továbbra is figyelembe kell venni a határon túli magyarság betelepülésének szándékát, amelyet az itt élő rokonoknál, ismerősöknél tartott turisztikai célú látogatások is inspirálnak (Tóth 1997). Másik oldalról Magyarország vonzást gyakorol az Európai Unióból, vagy a tengerentúlról érkező magyar eredet nélküli külföldiekre, továbbá az egykori magyar emigránsokra és leszármazottaikra is, akik turistaútjaik során megismerkedtek hazánk vonzerőivel, és úgy dönthetnek, itt kívánnak letelepedni (Illés 2001). A turisztikai vonatkozású belföldi vándorlást a már említett szezonális munkaerő-vonzás, a túlzott ven-

dégforgalom miatti állandó lakosokat sújtó taszítás, vagy egy egykori hétvégi ház állandó lakhellyé történő átminősítése/átminősülése motiválhatja.

A szociálgeográfia szempontjából az idegenforgalom az emberi lét egyik alapfunkciója, mert az üdülés, az idegenforgalom a szabadidős tevékenység egyik formája, lehetséges módja (*Berényi 1997*). Azzal, hogy a szabadidő-eltöltés társadalmi méretűvé vált és az individuális és szervezett szabadidő-eltöltési formákra differenciált funkcionális rendszer épült, kialakult a társadalmi tevékenység csoportspecifikus jellege is, amely térben és időben felismerhetővé vált. Az új funkció különböző típusait – kül- és belföldi idegenforgalom, üdülés, hétvégi turizmus stb. –, a jelenség egészét már nem lehetett egyetlen, addig ismert fogalommal definiálni. Ezért a szociálgeográfia e tevékenységet az ember a szabadidő-magatartása megnyilvánulási formáiként értelmezi (*Maier et al. 1977*).

Ha elfogadjuk, hogy a turizmus egy olyan interszektorális jelenség, amelynek lényegi elemét az egyén élményszerzéssel és szolgáltatások igénybevételével együtt járó környezetváltozása képezi (*Michalkó 2002b*), akkor a turizmus migrációval való összefüggéseinek feltárására, a két jelenség közös vizsgálati pontjainak bemutatására elsősorban a térbeliség (*Nemes Nagy 1998*), az elmozdulók demográfiája és motivációi (*Rédei 2001*) mentén kerülhet sor.

2. Magyarországra érkező külföldiek: turisták és/vagy migránsok

A turizmussal összefüggő jelenségek és folyamatok tudományos igényű feltárása hosszú évtizedeken keresztül elsősorban az azt lehetővé tevő vonzerők, továbbá az infra- és szuprastrukturális feltételek bemutatására, értékelésére koncentrált, a turizmusnak más társadalmi, gazdasági folyamatokba való beágyazódásának kimutatására kevesebb hangsúly helyeződött (*Michalkó–Rátz 2003*). Mindez arra is visszavezethető, hogy a szakértők a mai napig adósok a turizmus társadalmi, gazdasági, politikai, technikai és ökológiai környezettel való kapcsolatainak széles körű elméleti feltárásával. A kutatók ugyan észlelnek és megfigyelnek bizonyos jelenségeket, azonban a mélyebb összefüggéseket kimutató elemzésekre megbízható adatbázis hiányában már ritkán kerülhet sor. A statisztikai adatgyűjtések csak szűk keresztmetszetek áttekintésére adnak lehetőséget, a nemzetközi összehasonlításra is alkalmas empirikus információbázisok kiépítését a forráshiány gátolja. Nem kellő mértékben tisztázott a jelenség leírását hivatott fogalomrendszer sem (*Franz 2002; Graham–Humphreys 2002*). Mindezen tényezőket tetőzi, hogy a turizmus éppen a szabadság, az egyén szabad áramlásának szimbóluma, a benne részt vevőknek a kutatók által kívánatos mértékűnek tartott regisztrálása számos elméleti és gyakorlati problémát vet fel.

A nemzetközi szakirodalomban számos esetben utalás történik a turizmus és migráció kapcsolatával összefüggő kutatások elégtelenségére. A két jelenség együttes feltárása Magyarországon is gyermekcipőben jár. Az átfogó jellegű, a jelenség klasszikus elemeire koncentrálnó migrációkutatások (*Daróczy* 1981; *Ekéné* 1995; *Illés–Hablicsek* 1996; *Rédei* 2001; *Daróczy* 2002; *Ekéné* 2003) a vándorlás okainak indoklása során ugyan közvetetten említik az idegenforgalmi aspektusokat, a kérdés mélyebb vizsgálatára mindaddig nem került sor. Elsősorban a szociológia és a geográfia oldaláról találkozhatunk a problémának a Magyarországon élő külföldiek magatartásából kiinduló megközelítéseivel, ahol a turizmus szerepe már valamivel exponáltabbá válik. A vizsgálatok elsősorban a nem turisztikai célból Magyarországon élő külföldiek tartózkodási helyének térbeli konzekvenciáira (*Dövényi* 1992, 1997), a települések mindennapi életében (*Dövényi* 1993; *Szónokyné* 1997; *Sik* 1998; *Keresztély* 1998; *Ramond* 1998; *Szenográdi* 2001), kiskereskedelmében (*Sik* 1997; *Michalkó* 2002c) betöltött szerepére, munkavállalási sajátosságaira (*Borbély–Lukács* 2001; *Illés* 2001) koncentrálnak. *Gagyi–Oláh* (1998) dolgozata már kifejezetten a migrációban részt vevők mozgásainak az idegenforgalmi gyakorlat oldaláról való lebonyolítását tárja fel. *Hajdú–Lukács* (2001) a turizmust az Európai Unió szociális rendszerébe illesztve tárgyalja. A témát kifejezetten az idegenforgalom oldaláról közelítő kutatásokra leginkább a második otthonok (*Csordás* 1993, 1999) és a külföldiek hazai ingatlanvásárlását bemutatni hivatott munkák révén kerül sor (*Rodics* 1998; *Kasper* 2001). Az idegenforgalmi települések tipizálása kapcsán találkozhatunk a turizmus és a belső vándorlás összefüggéseinek konkrét felvetésével is (*Michalkó* 2001).

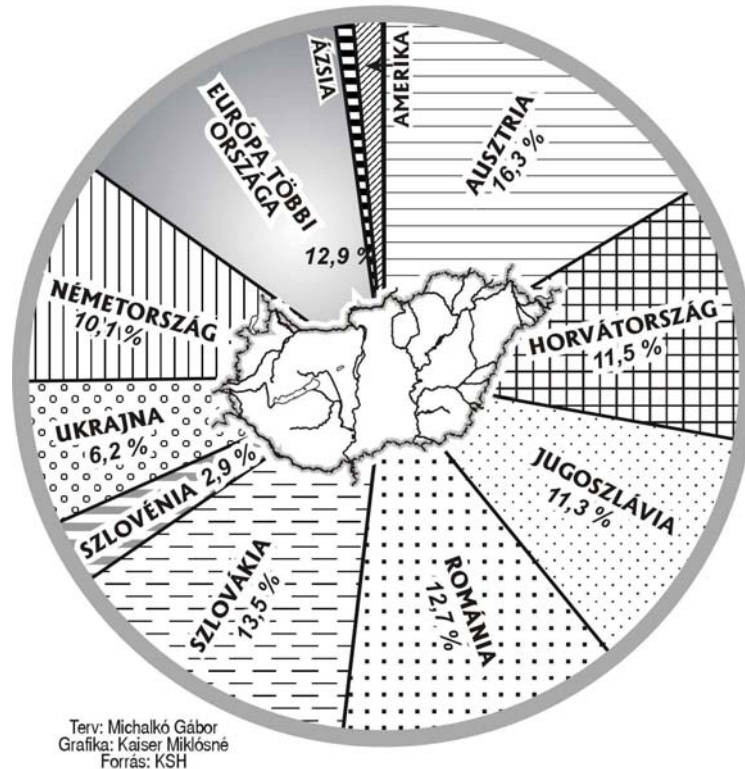
Annak ellenére, hogy mind a nemzetközi mind a hazai idegenforgalmi statisztikai adatgyűjtés rendszerében csak az tekinthető turistának, aki legalább egy éjszakát a célállomáson tölt, mégsem egyértelmű a turista személyének lehatárolása (*Kovács–Probáld* 1997). A külföldi turista regisztrálására kizárólag a kereskedelmi és magán szálláshelyeken kerülhet sor, ahol vendégként jelentkezik be, és ott egy vendégéjszakát eltölt. Ismert, hogy a hivatalos szálláshelyeken kívül az idegenforgalmi térnek számos olyan legális pontja létezik, amely alkalmat kínál az országban tartózkodó külföldiek éjszakázására. Ilyenek lehetnek a rokonok, barátok ingyenesen átengedett lakrészei, ingatlanjai, de ebbe a kategóriába tartoznak a külföldiek által megvásárolt lakások, nyaralók is. A féllegális tartózkodási pontok közül a regisztrálás alól magukat kivont fizetővendéglátó-szálláshelyeket, vagy az adóalanyként be nem jelentett albérleteket emelnénk ki, nem beszélve az alkalmi szálláshelyeken (pincékben, padlásokon, elhagyott ingatlanokon) meghúzódókról. A kérdés másik oldala, hogy valóban csak az a külföldi tekinthető-e turistának, aki Magyarországon tölti az éjszakát, vagy az is, aki határozottan körvonalazható turisztikai tevékenységet végez, illetve költsége ezen tevékenység során realizálódik. Turizmuselméleti értelemben turistának kell tekinteni azt a külföldit is, aki kevesebb, mint 24 órát

tölt az országban, ha utazása valamely turisztikai termék² igénybevételével összefüggésbe hozható. Anélkül, hogy részleteiben tárgyalnánk az egy nap alatt igénybe vehető turisztikai termékek körét, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a határ melletti településekre érkezőket (legyenek azok fürdővendégek, vagy bevásárlóturisták), esetleg egy kiváló közlekedési kapcsolatokkal bíró város konferenciavendégeit, egyaránt az egészségturizmus, a bevásárlóturizmus, illetve a konferenciaturizmus fogalomrendszerében kell elhelyezni. A turista vagy migráns kérdéskör elméleti tisztázásának leginkább neuralgikus pontja a határt turistaként átlépő, tartózkodási, munkavállalási engedéllyel nem rendelkező, de a gazdaságban illegálisan tevékenyen részt vevő külföldi esete. Egy a közelmúltban lezárult vizsgálat megállapította, hogy a feketemunkást foglalkoztató magyarországi települések 24,7 százalékában külföldiek is vannak az illegális munkavállalók között (*Sik* 2003). Az ő turisztikai tevékenységük a klasszikus vendéglátóipari szolgáltatások, az alacsonyabb árszínvonalú magán-szálláshelyek (falusi szálláshely, fizetővendéglátás) igénybevételekor, esetleg a szabadidejükben megvalósuló városlátogatások, üdülések alkalmával realizálódik. További kérdésként merül fel, hogy turistának tekinthető-e a legálisan munkát vállaló külföldi családtagja, aki a nap 24 órájában hagyományos szabadidős tevékenységet folytat.³

A turizmus és migráció magyarországi összefüggéseinek feltárása során elsődleges információforrásnak tekinthetők a Központi Statisztikai Hivatal határ- és szálláshely-statisztikai adatai, továbbá a nemzetközi és a belső vándorlásra vonatkozó adatbázisok. Ezen források másodelemzése révén olyan eddig kevésbé ismert információkhoz juthatunk, amely mögött álló jelenségek komplex feltárására és magyarázatára további vizsgálatokat tartunk szükségesnek. Kiindulási alapnak a Magyarországra érkező külföldiek számát kell tekintelnünk, amely bármely határállomáson belépő nem magyar állampolgárok regisztrálása során kerül hivatalosan rögzítésre (a naponta többször belépők értelemszerűen a belépésük számával azonosan jelennek meg a statisztikában). Az elemzések az 1990-es évek második felére az új évezred első éveire vonatkozóan kerültek elvégzésre, mivel az egyes környező országok vendégeinek adatai 1996 óta jelennek meg összehasonlításra alkalmas módon az idegenforgalmi statisztikában.

² A turisztikai termék a turizmus marketingszemléletű értelmezése révén mára a turizmustudomány bevett, széleskörűen használt fogalmi közé tartozik.

³ Véleményünk szerint az eredetileg munkavállalási célú tartózkodással összefüggésben turisztikai tevékenységet végző személyek (családtagjaik) annak ellenére sem tekinthetők turistának, hogy a turisztikai vonzerők és az azokra épülő szolgáltatások felkeresése, igénybevétele kapcsán észleljük őket. A családegyesítési célból érkezők pedig egyértelműen migránsoknak tekintendők.

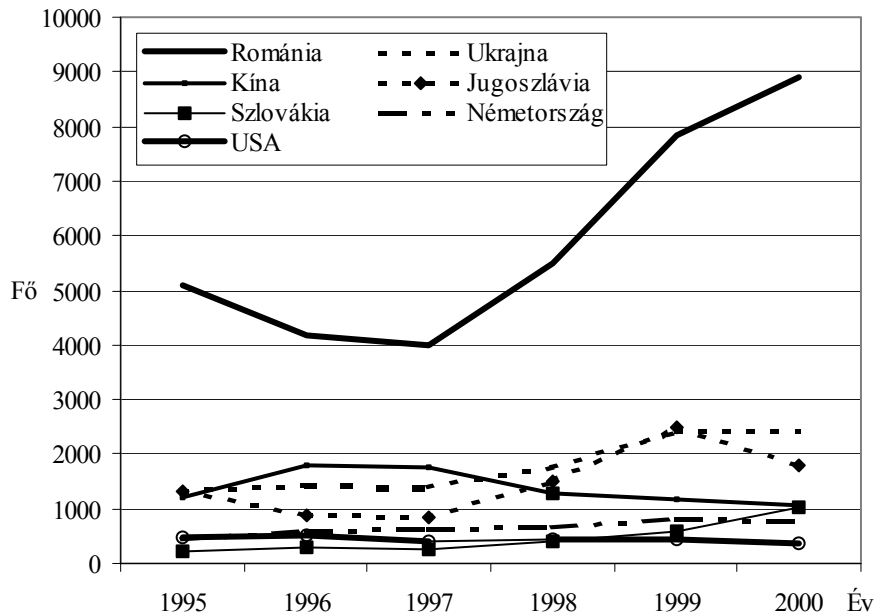

Az érkező külföldiek száma						
1996	1997	1998	1999	2000	2001	Összesen
39 832 904	37 314 892	33 624 091	28 802 638	31 141 000	30 679 000	201 394 525

I. Magyarországra érkező külföldiek 1996–2001

A Magyarországra belépő külföldiek száma 1996-ban megközelítette a 40 milliót, napjainkra 30 millió fő körüli látogatót fogadnak a határállomásokon. Az 1996 és 2001 közötti hat évben a belépők 75 százaléka a hazánkkal szomszédos országból érkezik, őket a német (10,1%) és a többi európai beutazó (12,9%) követi, a tengerentúlról belépők aránya elenyésző. A környező országokat tekintve Ausztria (16,3%) állampolgárai vezetnek a beutazók listáját, a legkisebb arányban (2,9%) Szlovéniából érkeznek látogatók. Az abszolút számokat tekintve az érkezések számában a vizsgált 6 évben folyamatos növekedés egyik ország esetében sem mutatható ki, a Jugoszláviából és Romániából érkezők száma csak 1999 óta emelkedő tendenciájú. Figyelemre méltó, hogy Szlovénia 1996 óta szignifikáns csökkenést mutat, 1373 ezerről 618 ezerre esett

vissza az országból belépő állampolgárok száma. A World Tourism Organization, a turizmus világszervezete évről évre közreadja a turisták száma és az idegenforgalmi költség szempontjából a világranglistán előkelő helyen szereplő országokat, amelyben Magyarország 2001-ben a turisták számát tekintve a 13., az idegenforgalmi bevételek viszonylatában azonban csak a 38. helyen szerepelt. Miközben az okokat keresve gyakran elhangzik, hogy Magyarországon nincs költségosztó idegenforgalmi környezet, el kell azon is gondolkodni, hogy ez a hatalmas eltérés nem vezethető-e vissza a migrációval összefüggő tevékenységekre, tehát a turisták specifikus csoportjai nem költeni és kereskedelmi szálláshelyen megszállni, hanem elsősorban a rokonoknál lakva keresni jönnek Magyarországra.

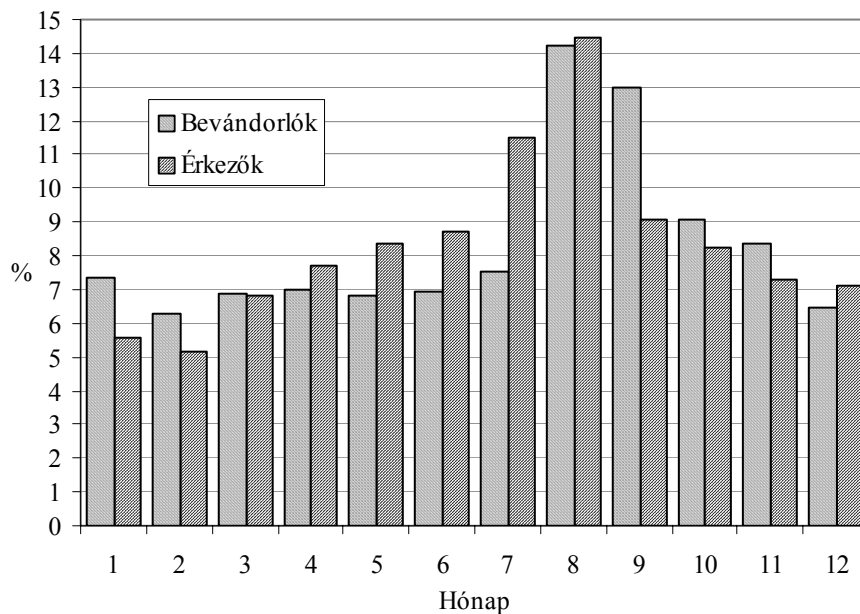

Forrás: KSH.

II. A Magyarországra bevándorló egyes külföldi államok polgárai 1995–2000

A szigorodó migrációs jogszabályok ellenére évről évre nő a Magyarországra bevándorlók száma, a belépő külföldiekhez viszonyítva azonban számuk elenyészőnek mondható (II. ábra). Az évenkénti 15–20 ezer körüli bevándorló többsége Romániából, Ukrajnából, Kínából, Jugoszláviából, Szlovákiából, Németországból és az USA-ból érkezik, jelentős mértékű növekedés Románia és Szlovákia esetében mutatható csak ki, előbbinél 1996-hoz képest duplázó-

dásról, utóbbinál megháromszorozódásról beszélhetünk. A bevándorlási kedv összefüggésbe hozható a jogi szabályozással és a turistaként való itt tartózkodás lehetőségeivel. A környező országok magyarul anyanyelvi szinten beszélő állampolgárai az alapvető tartózkodási procedúrán (gyakran csak a határon történő bepecsételés az útlevelebe) való átesésüket követően 90 napig turistaként szabadon tartózkodhatnak és mozoghatnak Magyarországon. Amennyiben három hónapnál hosszabb ideig kívánnak Magyarországon maradni, akkor szükséges a bevándorlókkal foglalkozó hatóságok megkeresése.

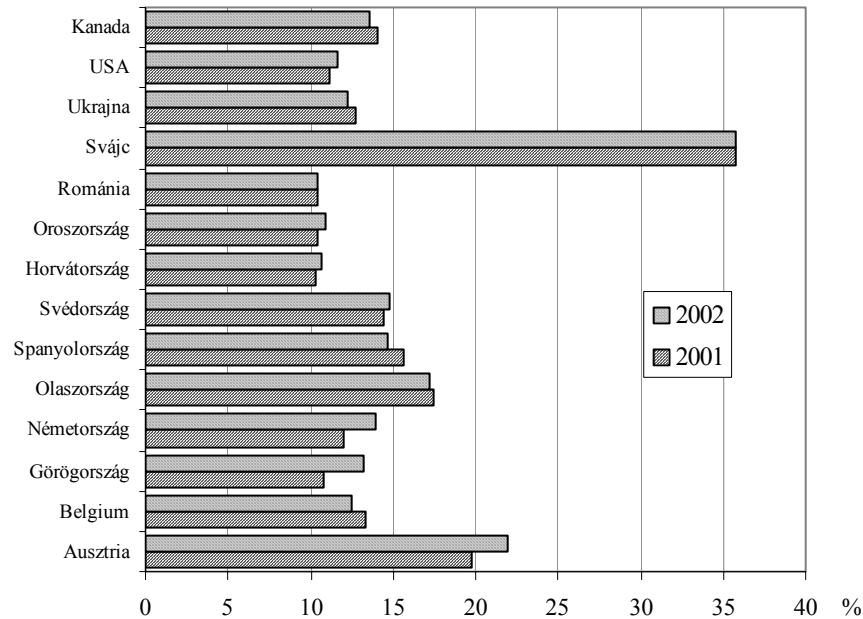

Forrás: KSH.

III. A Magyarországra érkező külföldiek és a bevándorlók átlagos havi megoszlása 1996–2000

A bevándorlás és a tartózkodás turizmussal összefüggő izgalmas aspektusaira mutat rá a bevándorlók és az érkezők havi megoszlásával foglalkozó statisztika. Elkészítettük a Magyarországra érkezők és bevándorlók 1996–2000 közötti évekre vonatkozó átlagos havi megoszlását ábrázoló diagramot (III. ábra). Az elvégzett összehasonlító elemzés szerint látszólag szoros összefüggés van az idegenforgalmi és a migrációs célúként nyilvántartott érkezés havi megoszlása között. Mindkét esetben februári mélypont és júliusi csúcspont mutatható ki. A két jelenség oksági kapcsolatát ezzel az együttmozgással azonban nem bizonyítottuk. Mindössze arra

utaltunk, hogy az elmozdulást kiváltó tényezők hasonlóan hathatnak, esetleg ugyanazok is lehetnek a két jelenség hátterében.

Forrás: KSH.

*IV. A Magyarországon tartózkodó 60 év feletti külföldi állampolgárok aránya
2001-ben és 2002-ben
(Csak a vizsgált korosztály jellemző arányát meghaladó országokat tüntettük fel.)*

A Magyarországon tartózkodó külföldiek kor szerinti megoszlása megerősíteni látszik azt a nemzetközi kutatások (*Friedrich–Kaiser* 2001) által is bemutatott jelenséget, miszerint a nyugdíjas migráció egyre nagyobb szerepet játszik egyes kedvelt térségek külföldiekkel való benépesülésében. A nyugdíjas korúak aránya a teljes bevándorló népességen belül 1990–1998 között 1,9 százalékról 7,7 százalékra növekedett Magyarországon, ezt követően 2000-re 9,8 százalékra emelkedett. 2001 és 2002 évek elején az arányuk 10 százalékon állandósult, ami azt jelenti, hogy minden tizedik Magyarországon tartózkodó bevándorló 60 évnél idősebb. A bevándorlók között a nyugdíjas korosztályon belül a nők aránya az átlagot meghaladó mértékű. 2001. január elsejére és 2002. január elsejére vonatkozóan a Magyarországon tartózkodó külföldi populáción belül kiemeltük azokat az országokat, amelyek esetében a nyugdíjasok részaránya átlagon (10%) felüli. Ismét figyelemre méltó eredményt kaptunk, amely alkalmas a

turizmus és migráció összefüggéseinek igazolására. Az átlagtól történő legnagyobb mértékű eltérés azoknál az országoknál mutatható ki, amelyek fejlett gazdasággal rendelkeznek, ennek következtében nyugdíjasaik életstratégiájában benne foglalták az otthon megteremtett egzisztencia külföldi országban való kamatoztatása (IV. ábra). Svájc (35,8%), Ausztria (21,9%), Olaszország (17,2%) Magyarországon tartózkodási és letelepedési engedéllyel bíró állampolgárai közül a nyugdíjas korosztály aránya volt domináns 2001-ben. A tartózkodók területiségére jellemző alapvető statisztikák is mutatják az esetleges idegenforgalmi kötődésüket. 2002-ben kihasználva azokat a gazdasági, kulturális és infrastrukturális előnyöket, amelyeket a Közép-Magyarországi régió a számukra kínált, a külföldiek 38 százaléka Budapesten, 11 százaléka Pest megyében élt. Ugyanakkor Csongrád (7%), Szabolcs-Szatmár-Bereg (6%), Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar (4%) megyék a velük szomszédos jugoszláv, ukrán és román állampolgárok számára jelentenek vonzó életteret.

*1. Piacvezető országok a magyar kereskedelmi szálláshelyeken és a határforgalomban 1996–2001**

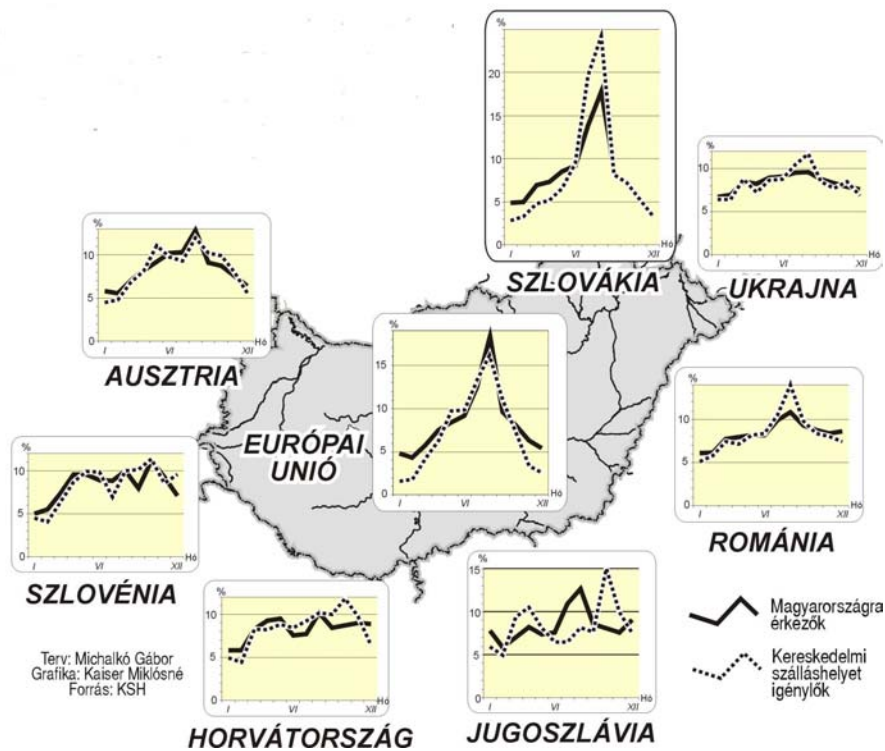
	Német-ország	Ausztria	Egyesült Királyság	Franciaország	Hollandia	Lengyelország	Olaszország	USA	Együtt	Összes
Szálláshely igénybevétel a vizsgált piacról az országba érkezők százalékában	25,9	4	58,2	41,6	46,3	18,2	37,9	46	16,2	8,8
Szálláshely igénybevétel a külföldi vendégforgalom százalékában	29,7	7,5	4,1	3	3,8	3,7	5,5	5,3	62,6	100
Érkezés az országba érkező külföldiek százalékában	10,1	16,5	0,6	0,6	0,7	1,8	1,3	1	32,7	100

Forrás: KSH.

*Piacvezetőnek a 2001-ben a kereskedelmi szálláshelyeken legalább 100 ezer vendéget számláló országokat tekintjük.

Amennyiben a szálláshelystatisztikai értelemben vett turizmus oldaláról kívánjuk megközelíteni a Magyarországon tartózkodó külföldieket, akkor legelőször azt kell kiemelnünk, hogy a hazánkba belépő összes külföldinek mindössze 8,8 százaléka vesz igénybe kereskedelmi szálláshelyet (1. táblázat). Ez a tragikusan alacsonynak mondható arány még inkább kedvezőtlenébbé válik, ha csak a környező országokat vizsgáljuk meg. Az összes belépő szlovák állampolgárnak 0,68 százaléka vesz igénybe kereskedelmi szálláshelyet, a csoporton belül legmagasabbnak tekinthető osztrák arányszám is alig lépi túl a 4 százalé-

ket. Összességében megállapítható, hogy a belépők számához viszonyítva átlagosan 2,03 százalék a környező országok látogatóinak szálláshelyigénye. Ez azt jelenti, hogy a hazánkkal szomszédos országok állampolgárainak tízmillió nagyságrendű érkezése nem jár együtt a hagyományos értelemben vett idegenforgalmi tevékenységgel. Ha a magyarországi kereskedelmi szálláshelyeken piacvezetőnek számító (2001-ben legalább 100 ezer vendéget küldő) országokat vesszük górcső alá, akkor fordított képet kapunk. Az USA (46%), az Egyesült Királyság (58,2%), Franciaország (41,6%), vagy Hollandia (46,3%) vendégei a belépésük számához viszonyítva magas szálláshelyigényt mutatnak, de Németország (25,9%) esetében is kedvező helyzetről számolhatunk be. A piacvezető országok állampolgárai az összes belépés tekintetében 33 százalékot tesznek ki, de ők jelentik a szálláshelyeken regisztrált teljes forgalom 63 százalékát.

V. Magyarországra érkező és a kereskedelmi szálláshelyeket igénybe vevő külföldiek havi megoszlása 1996–2001

A belépő és a kereskedelmi szálláshelyen jelentkező vendégek arányából következtetni lehet az adott országból érkezők turista mivoltára, de egy másik

mutató, az érkezésük és szálláshely-igénybevételük havi megoszlása is sokat elárul. Magyarország nemzetközi turizmusának szezonálisát az elmúlt évtizedben is a Balaton nyári hónapokban, különösen augusztusban kínált üdülési lehetőségei és a vendégek szabadságolási szokásai befolyásolták. Ez az Európai Unió országaiból érkező vendégek esetében azt jelenti, amíg januárban a vendégek mindössze 5 százalékát, addig augusztusban 17 százalékát regisztrálják a határon, a kereskedelmi szálláshelyek igénybevétele pedig minimális eltéréssel követi ezt a havi megoszlást (V. ábra). Az Európai Unió diagram tipikus turisztikai magatartást tükröz vissza. A környező országok állampolgárai többségének turisztikai tevékenysége (Szlovákia kivételével) atipikus, mivel a havi megoszlások viszonylagos kiegyenlítetttsége, a legalacsonyabb és a legmagasabb arányú érkezést mutató hónapok közötti alacsony eltérések sokkal inkább arra engednek következtetni, hogy ezek a látogatók nem a klasszikus szabadidő-eltöltési formákban (üdülés, városlátogatás) vesznek részt, hanem inkább a bevásárló és rokonlátogató turizmus fenntartását segítik elő. Az Ukrajnából érkezők esetében szinte minden hónapban 7-8 százalék körüli a belépés aránya, tehát gyakorlatilag nincs szezonális. Miközben a romániai és az osztrák vendégek érkezése és szállásigénylése már nagyobb augusztusi kilengéssel, de továbbra is az egyenletesség felé mutat, addig a délszláv államokból érkezők eloszlásában a szabadságolásra visszavezethető diszturbációkat észlelhetünk. Érdekes, hogy Szlovénia és Horvátország állampolgárai esetében a tavaszi és az őszi hónapokra estek a helyi maximumok. Ez a jelenség talán azzal magyarázható, hogy a nyári hónapokat a tengerparton töltik a szlovének és horvátok, akár szállásadóként, akár klasszikus turista státusban és Magyarországot a főszezon előtt és/vagy után keresik fel. A harmadik délszláv utóállam tekintetében csak a kereskedelmi szálláshelyen megszállók között fedezhető fel az előbb említett kettős maximum. Érdekes módon a Szlovákiából érkezőkhöz hasonlóan, a Jugoszláviából érkezők havi megoszlásában is felfedezhetjük a turisztikai jelenségre utaló nyári csúcsideőszakot.

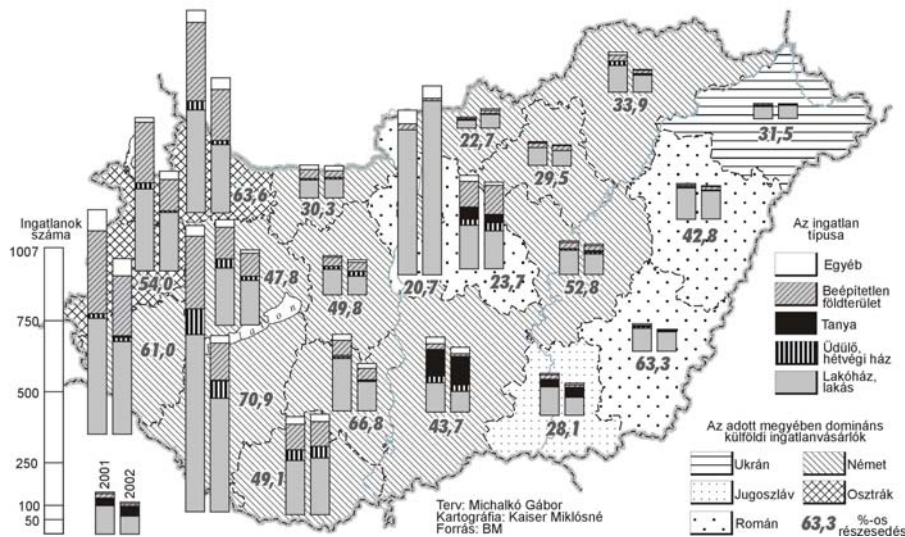
3. Külföldiek a magyarországi ingatlanpiacon: turisták – vándorok – befektetők

A magyarországi kutatás egyik legkevésbé vizsgált területe a külföldiek ingatlanvásárlása mögött álló idegenforgalmi és vándorlási motivációk feltárása, annak megállapítása, hogy a vásárlást mennyiben befolyásolták a korábbi turisztikai élmények, illetve hogy az ingatlan a tulajdonos szabadidő-eltöltését, vagy letelepedésének előkészítését, esetleg sikeres befektetési portfólióját szolgálja. A kérdés kutatásának elhanyagolásában leginkább az játszhatott közre, hogy a dilemma tudományosan értelmezhető eldöntésére kizárólag empirikus módon, a tulajdonossal készített mélyinterjúk során kerülhet sor. Tekintettel arra, hogy a rendszerváltozás óta a megvásárolt ingatlanok száma – becslések

szerint – meghaladja a 100 ezret, a statisztikai minta kiválasztása és a kívánt interjúk elkészítése csak az anyagi és szakmai erőforrások jövőbeni koncentrációjával valósulhat meg.⁴ A jelen kutatás a maga makroszintű megközelítésmódjával arra vállalkozott, hogy megpróbálja számba venni a külföldiek hivatalosan regisztrált ingatlanvásárlásait és bemutassa annak területi, időbeli sajátosságait.

A hatályos jogszabályok (7/1996. Korm. rendelet) szerint a külföldi állampolgárok magyarországi ingatlanszerzéséhez a területileg illetékes megyei, fővárosi közigazgatási hivatal jóváhagyó határozata szükséges. Természetesen a külföldiek részéről az 1996-ot megelőző időszakban is történtek ingatlanvásárlások, amit a Pénzügyminisztérium illetékes szervének kellett engedélyeznie (171/1991. Korm. rendelet). A kutatás azt a célt tűzte ki, hogy teljes körűen feltárja a rendszerváltozás óta külföldiek által megvásárolt ingatlanok település szintű elhelyezkedését és a vásárlók állampolgárság szerinti megoszlását. A Pénzügyminisztérium az 1996-ot megelőző időszokról többszöri megkeresésünk ellenére sem szolgáltatott információval. Feltételezhetően csak irat(levél)tári kutatásokkal lehetne feltérképezni a rendszerváltozást közvetlenül követő évek ingatlanvásárlásait. Ezzel párhuzamosan megkerestük a megyei és a fővárosi közigazgatási hivatalok vezetőit kérve őket, hogy bocsássák rendelkezésünkre az 1996–2002 közötti települési és állampolgársági szintű ingatlanengedélyezési adatbázisukat. A közigazgatási hivatalok többsége kedvezően reagált a megkeresésünkre, azonban a rendelkezésünkre bocsátott hatalmas heterogén anyag nem tette lehetővé az országos szintű értékelést. Ez arra vezethető vissza, hogy a közigazgatási hivataloknak 2001-ig nem kellett formailag egységes adatbázist kialakítaniuk, így minden hivatal a maga belátása és informatikai lehetőségei szerint összesítette a külföldiek ingatlanvásárlására vonatkozó iratokat. A kutatómunka során kapcsolatba kerültünk a Belügyminisztérium Önkormányzati Főosztályának illetékesével, aki elmondta, hogy az általunk kívánt mélységű országos összesítésre csak 2001 óta kerül sor, így a részükről átadott országos adatbázis csak 2001–2002 vonatkozásában mutatja a külföldiek ingatlanvásárlásának területi (megyei) és állampolgársági szintű sajátosságait.

⁴ A „Turizmus és migráció” kutatási projekt keretében mélyinterjúk készültek a Balatonfelvidéken. Ezekből egyértelműen kitűnik, hogy a külföldiek ingatlanvásárlási motívumai között a magyar eredet, az egykori turisztikai élmény és a magyar házastárs (élettárs, partner) személye húzódnak meg fő indokként (Illés 2003).

VI. A külföldiek által megszerzett ingatlanok megoszlása Magyarországon 2001–2002

Az egységes, az ország teljes területére kiterjedő, összehasonlításra alkalmas adatbázis értékelésekor a következő elemzési nehézségekkel kényszerülünk szembenézni. A külföldiek ingatlanvásárlására kiadott engedélyek száma nem azonos a megszerzett ingatlanok számával, mivel egy engedély több ingatlan megvásárlására is feljogosíthat. Továbbá azt is figyelembe kellett venni, hogy egy ingatlan több, akár eltérő állampolgárságú külföldi tulajdonába is kerülhetett, így a megyei, fővárosi közigazgatási hivataloktól a Belügyminisztérium felé továbbított adatbázisok összesítő sorai különböző végösszegeket tartalmaznak.

2001-ben külföldi állampolgárok Magyarországon 6266 ingatlant vásárolhattak meg, 2002-ben 21 százalékkal kevesebbet, 4973-at. A legkeresettebb területek megegyeznek az 1996–2001 közötti időszakban megfigyelttel. Budapest mellett Pest, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Vas, Veszprém és Zala megyebeli települések voltak a külföldiek ingatlanvásárlásának fő célpontjai. Az 1990-es évek második feléhez képest Budapest kivételével mindenhol csökkenés regisztrálható. Elképzelhető, hogy az ország többi részén tapasztaltakkal ellentétes fővárosi növekedés, a korábban a külföldiek vásárlását akadályozó hivatali magatartás egyszeri és ideiglenes ellenhatása, és az azóta történt változásokat tükrözi. Figyelemre méltó, hogy a továbbra is legkevésbé keresett megyék (Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) esetében az országos tendenciával szemben minimális növekedést lehetett kimutatni. A külföldiek ingatlanvásárlásának idegenforgalmi kapcsolataira enged következtetni a megvásárolt ingat-

lanok típusának megoszlása. A 2002-ben megvásárolt ingatlanok többsége (63%) lakás, lakóház és beépítetlen földterület (22%),. Az üdülő és hétvégi házak aránya elenyésző (5%) csakúgy, mint a tanyáké (3%). Az országos átlagot meghaladó üdülő és hétvégi ház vásárlásra Baranya, Bács-Kiskun, Fejér, Pest és Somogy megyében került sor. Elgondolkodtató, hogy ez az érték Zala megyében mindössze 2,8 százalékot tesz ki. A települések sajátosságaival függ össze a tanyák iránti kereslet jelentkezése Bács-Kiskun (35%), Csongrád (27%) és Pest (10%) megyében. Természetesen nem lehet pontosan tudni, hogy egy-egy lakásvásárlás mögött milyen szabadidős magatartás vagy éppen bevándorlási szándék áll. Elképzelhető, hogy lakóingatlant használnak üdülőként, sőt az üdülők, hétvégi házak alacsony részesedése arra is visszavezethető, hogy ezeknek jelentős részét már a korábbi években értékesítették.

A vizsgált két év tekintetében összesítésre került állampolgársági megoszlás azt mutatja, hogy a külföldiek által megvásárolt ingatlanok többsége (41,9%) németek tulajdonában van, mellettük az osztrákok (20,1%), a románok (8,3%) és a hollandok (7,3%) részesedése számottevő. Figyelemre méltó eredményt kapunk, ha megvizsgáljuk az egyes megyékben dominanciával bíró állampolgársági csoportokat. A németek 12 megyében és Budapesten képviselik a legtöbb ingatlant vásárolt állampolgárokat, Somogy megyében 70, 9 százalékos a részesedésük. Az osztrákok Győr-Moson-Sopron és Vas megyében dominálnak, előbbiben meghaladják a 60 százalékot. A román állampolgárok három megyében (Hajdú-Bihar, Békés, Pest) is többségben vannak, az ukránok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét (31,5%), a jugoszlávok (28,1%) Csongrádot uralják. Ezek a mutatók arra engednek következtetni, hogy a németek – a jelentősebb német nemzetiségű települések kivételével – különösebb területi preferenciák nélkül az ország egészében potenciális vásárlóknak tekinthetők, számukra a „jó” hely szempontjának elsődlegességéről beszélhetünk. A többi, különösen szomszédos országbeli állampolgár a határ menti megyékben való vásárlást preferálja, amelynek inkább megközelíthetőségi, mintsem idegenforgalmi okai lehetnek. Természetesen azt is be kell látni, hogy ha a külföldi a határközeli megyében megtalálja a számára megfelelő környezetet, nem fogja a költségeit a Magyarországon belüli utazásokkal növelni.

2. Ingatlant szerzett külföldiek száma Magyarországon 2001–2002

Ingatlant szerzett külföldiek száma	Település	Megye	Ingatlant szerzett külföldiek száma Budapesten	Kerület
1247	Budapest kerületei	Budapest		
125	Sopron	Győr-Moson-Sopron	121	7.
123	Cserszegtomaj	Zala	112	6.
93	Hévíz	Zala	109	2.
90	Debrecen	Hajdú-Bihar	94	5.
80	Siófok	Somogy	94	13.
78	Vörs	Somogy	82	11.
76	Gyenesdiás	Zala	81	8.
73	Pécs	Baranya	81	14.
73	Balatonlelle	Somogy	70	12.
73	Keszthely	Zala	68	9.
72	Mosonmagyaróvár	Győr-Moson-Sopron	65	1.
67	Balatonyörök	Zala	42	3.
66	Harkány	Baranya	38	10.
66	Győr	Győr-Moson-Sopron	30	15.
66	Nemesbük	Zala	26	4.
65	Vonyarcvashegy	Zala	24	18.
58	Balatonberény	Somogy	20	16.
57	Tiszafüred	Jász-Nagykun-Szolnok	19	21.
54	Balatonfenyves	Somogy	18	17.
51	Fertőrákos	Győr-Moson-Sopron	15	19.
47	Kiskunmajsa	Bács-Kiskun	15	20.
47	Balatonalmádi	Veszprém	13	22.
46	Kecskemét	Bács-Kiskun	10	23.
46	Balatonkeresztúr	Somogy		
46	Fonyód	Somogy		
46	Szőlősgyőrök	Somogy		
45	Buzsák	Somogy		
44	Zalaszentgrót	Zala		
43	Balatonmáriafürdő	Somogy		
43	Szombathely	Vas		
42	Igal	Somogy		
41	Balatonboglár	Somogy		
38	Bük	Vas		
38	Zalakaros	Zala		
37	Esztergom	Komárom-Esztergom		
37	Karád	Somogy		
37	Sárvár	Vas		
36	Tamási	Tolna		
35	Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén		
35	Marcali	Somogy		
35	Galambok	Zala		
34	Balatonszárszó	Somogy		
33	Somogyegres	Somogy		
33	Döbrököz	Tolna		
32	Eger	Heves		
31	Nyúl	Győr-Moson-Sopron		
31	Tatabánya	Komárom-Esztergom		
31	Lenti	Zala		
31	Zalaszentlászló	Zala		

Forrás: BM Önkormányzati Főosztály.

Ha az ország településeit aszerint állítjuk sorrendbe, hogy mennyi volt 2001-ben és 2002-ben az igazgatási területükön az ingatlant szerzett külföldiek száma, akkor kirajzolódik a leginkább keresett települések képe (2. táblázat). A vizsgált két évben Budapest nagyságrendekkel megelőzte a többi hazai települést, mivel területén 1247 külföldi vásárolt ingatlant. A fővároson belül leginkább keresett városrészeknek a VII., a VI. és a II. kerület tekinthető, ahol önmagukban annyi külföldi ingatlanvásárlást regisztráltak, mint az országos rangsor második, harmadik helyén álló Sopronban (125) és Cserszegtomajon (123). Az országos lista első 50 helyén álló települések funkcionális vizsgálata során megállapítható, hogy a külföldiek a vásárlásuk során a megyeközpontok mellett előnyben részesítik a „kellemes” települési környezetet kínáló, idegenforgalmi adottságokban bővelkedő falvakat és városokat. Az elsők között szereplő Cserszegtomaj, Hévíz, Siófok, Vörs, Gyenesdiás, Balatonlelle, de a később feltűnő települések is kiválóan bizonyítják a turizmus elsődlegességét a választások során. A külföldiek ingatlanszerzésére vonatkozó települési eloszlás során figyelemre méltó eredményt kaptunk a tekintetben, hogy öt megye települései nem kerültek az első 50 legkeresettebb közé: Békésben Battonya (27), Fejérben Gárdony (30), Nógrádban Salgótarján (8), Pest megyében Szentendre (25), Szabolcsban Nyíregyháza (23) képviseli az első félszázból kimaradt, de az adott megye szempontjából kiemelkedően vonzó helyeket.

4. Távlatok

A magyarországi turizmus és migráció szerteágazó problematikájának jelen tanulmányban bemutatott elsősorban a népességföldrajz, a turizmusföldrajz, és a szociálgeográfia eredményeit alapul vevő vizsgálata elsőként és kísérleti jelleggel, a mobilitás két alapvető formája kapcsolódási pontjainak hazai bázison nyugvó kutatási lehetőségeit kívánta elkészíteni. A kutatás kezdetén kitűzött célokat túlnyomórészt sikerült teljesíteni. Egyrészt bizonyítást nyert, hogy léteznek azok a találkozási pontok, amelyek a turizmus és migráció viszonylatát tekintve a két jelenség értelmezésében elengedhetetlen szemléletváltásra ösztönöznek. Másrészt a külföldi tapasztalatokból kiindulva – a magyar sajátosságok figyelembevételével – megteremtette azokat az elméleti alapokat, amelyek mentén a vizsgálatok tovább folytatódhatnak.

A szerzők jövőbeli vizsgálódási területe a belföldi vándorlás és a belföldi turizmus vélhető kapcsolatának kibontása lesz. Azt feltételezzük, hogy az idegenforgalom által jelentős mértékben érintett települések, mint „kellemes” életterek, fokozatosan kerültek a társadalom által felismerésre, így a népességvonzó képességük növekedése az utóbbi évtizedekben kimutatható lesz. További izgalmas kérdésnek tűnik az idegenforgalmi értékkel bíró településekről való elvándorlás motivációs rendszerének felgöngyölítése is.

A kutatás során egyértelművé vált, hogy az egyes problématerületek elmélyültebb, primer forrásokra alapozódó feltárása nemcsak a kérdéseket tudományos igényességgel vizsgáló kutatói körök, hanem az államigazgatás szempontjából is kívánatos. A hiányzó információk jelentős mértékben elősegíthetik az Európai Unióhoz csatlakozásunk folyamatában kardinális kérdésnek tűnő migráció és az azzal igazoltan szoros kapcsolatot mutató turizmus terén a két folyamat befolyásolására irányuló döntéshozatalt. Az idegenforgalmi kereslet világszerte tapasztalható átmeneti visszaesése ellenére meggyőződésünk, hogy a turizmus – a szabadidő-magatartás eklatáns formájaként – egyre inkább befolyásoló hatással lesz a migrációs döntésekre és sok esetben magát az egykori migránst is a turista szerepében fogjuk tetten érni.

IRODALOM

- Aitken, C.–Hall, M. C.* (2000): Migrant and International Skills and their Relevance to the Tourism Industry: Fact and Fiction in the New Zealand Context. *Tourism Geographies*, 2.1. pp. 66–86.
- Bajmócy Péter* (2000): A „vidéki” szuburbanizáció Magyarországon, Pécs példáján. *Tér és Társadalom* 2000. 2–3. sz. 323–330. p.
- Beer, B.* (2000): Deutsch-philippinische Ehen: Tourismus, Familienferien und Verwandtenbesuche. *Tourismus Journal*.4.3. pp. 349–365.
- Bell, M.–Ward, G.* (2000): Comparing temporary mobility with permanent migration. *Tourism Geographies*, 2.1. pp. 87–107.
- Berényi I.* (1997): A szociálgeográfia értelmezése. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 133 p.
- Bianchi, R. V.* (2000): Migrant tourist-workers: Exploring the 'contact zones' of post-industrial tourism. *Current Issues in Tourism*. 3. 2. pp. 107–137.
- Bora Gy.–Korompai A.* (szerk.) (2001): A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza. Aula Kiadó, Budapest, p. 428.
- Borbély A.–Lukács É.* (2001): Munkavállalás és vállalkozás az Európai Unióban. In: *Lukács É.–Király M.* Migráció és Európai Unió. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 169–191.
- Cluzeau, O. C.* (2001): Les diasporas, acteurs méconnus du tourisme. *Espaces*. 185. pp. 52–55.
- Csordás L.* (1993): Szabadidőlakások az Alföldön. *Tér és Társadalom*. 7. 3–4. pp. 77–103.
- Csordás, L.* (1999): Second homes in Hungary. In: *Duró, A.* (ed.): Spatial research in support of the European integration. Proceedings of the 11th Polish-Hungarian Geographical Seminar, RKK, Pécs, p. 145–160.
- Daróczy E.* (1981): Az állandó vándorlások területi szerkezetének változása Magyarországon 1960–64, 1975–1978 között. *Területi Kutatások*. 4. pp. 43–63.
- Daróczy E.* (2003): Az állandó vándorlások regionális és hierarchikus szerkezete Magyarországon és az Alföldön. In: *Ekéné Zamárdi Iona–Tímár Judit* (szerk.) *Alföldi tanulmányok 2002–2003.* (Migráció és az Alföld.) Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 66–82. (Alföldi tanulmányok 2002–2003, 19. kötet).

- Dövényi Z.* (1992): A menekültkérdés néhány területi aspektusa Magyarországon. In: Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók. MTA Politikai Tudományok Intézete, Bp. p. 83–90.
- Dövényi Z.* (1993): Vándorlás, multikulturalizmus és városfejlődés Budapesten. Műhely 1993/11. KTM, Bp. 7. p.
- Dövényi Z.* (1997): Adalékok a Magyarországon élő idegenek területi megoszlásához. In: *Sik E.–Tóth J.* Migráció és politika. pp. 97–105.
- Ekéné Zamárdi I.* (1995): A migráció és nemzetközi kutatása. Acta Geographica ac Geologica et Meteorologica Debrecina, 33. pp 293–312.
- Ekéné Zamárdi Iлона* (2003): A nemzetközi migráció napjainkban. In: *Ekéné Zamárdi Iлона–Tímár Judit* (szerk.) Alföldi tanulmányok 2002–2003. (Migráció és az Alföld.) Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 5–17. (Alföldi tanulmányok 2002–2003, 19. kötet).
- Feng, K.–Page, S. J.* (2000): An exploratory study of the tourism, migration-immigration nexus: travel experiences of Chinese residents in New Zealand. Current Issues in Tourism. 3.3. pp 246–281.
- Franz, A.* (2002): TSA Implementation-Challenges of the Concepts – Challenges upon the Concepts. In: *Gether, I.* (ed): Proceedings of the 6th International Forum on Tourism Statistic. CSO, Budapest, p. 120–130.
- Friedrich, K.–Kaiser, C.* (2001): Rentnersiedlungen auf Mallorca? Möglichkeiten und Grenzen der Übertragbarkeit des nordamerikanischen Konzeptes auf den “Europäischen Sunbelt”. Europa Regional. 9.4. pp. 204–211.
- Gagyi J.–Oláh S.* (1998): Vendégmunkások utazási formái Maros megyéből Magyarországra. In: *Sik E.–Tóth J.* (szerk.) Idegenek Magyarországon. p. 49–56.
- Hajdú J.–Lukács É.* (2001): Népességmozgások és szociális védelem az Európai Unióban. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 271–306.
- Hall, D.* (2001): Cross-border movement and the dynamics of transition processes in Southeastern Europe. GeoJournal. 50. 2. pp. 249–253.
- Illés S.–Hablicsek L.* (1996): A külső vándorlások népességi hatásai Magyarországon 1955–1995. KSH Népességtudományi Kutatóintézet. 93. p.
- Illés S.* (2000): Belföldi vándormozgalom a XX. század utolsó évtizedeiben. Kutatási jelentések 63. KSH NKI. P. 112.
- Illés S.* (2001): Külföldiek az Európai Unióból. Statisztikai Szemle 79.2. pp. 162–177.
- Illés S.* (2003): A turizmus és a migráció összefüggései. (Balaton-felvidéki felvételek alapján.) Kézirat, Budapest, 2003, 37 p.
- Kasper, M.* (2001): Ausverkauf Ungarns? Eine Angebotsanalyse der Freizeitwohnsitze für den deutschsprachigen Raum. Europa Regional. 9. 2. pp. 70–77.
- Keresztély K.* (1998): A kínai közösség Budapesten (Külföldiek és az önkormányzatok kapcsolata Budapesten). In: *Glatz F.* (szerk.). Budapest nemzetközi város. p. 203–220.
- Konsztantinov, J.* (2001): A múlt újraértelmezése: kereskedőturizmus a Balkánon (Bulgáriában) In: *Sik E.* (szerk.): A migráció szociológiája. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 193–212.
- Kovács Cs.–Probáld Á.* (1997): Turizmus Magyarországon 1996. Turizmus Bulletin. 1.1. pp. 22–25.

- Kyung, S.–Kang, M.–Page, S. J.* (2000): Tourism, migration and emigration: Travel patterns of Korean-New Zealanders in the 1990s. *Tourism geographies*, 2.1. pp. 50–65.
- Lukács Éva* (2002): Magyarország európai uniós csatlakozásával összefüggő kérdések In: *Berke Gyula–Gyulavári Tamás–Kiss György* (szerk.) *Külföldiek foglalkoztatása Magyarországon*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002, 153–169. p.
- Maier, J.–Paesler, R.–Ruppert, K.–Schaffer, F.* (1997): *Socialgeographie. Das Geographische Seminar*. G. Westermann Vlg. Braunschweig. 187. p.
- Massey, D.S.* et al (2001): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: *Sik E* (szerk.): *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 9–40.
- Melegh A.* (2002): Globalizáció és migráció Magyarországon. *Korfa*, 2003. 4. szám pp. 6–7.
- Mészáros R.* (2000): A társadalomföldrajz gondolatvilága. *Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged*, p. 164.
- Michalkó G.* (2001): A földrajzi típusalkotás és rangsorolás idegenforgalmi megközelítése. *Földrajzi Közlemények*. 49. 3–4. pp. 205–218.
- Michalkó G.–Rátz T.* (2003): A sátorverésen túl – a turizmustudomány magyarországi állapotairól. *Magyar Tudomány* 48.6. pp. 747–757.
- Michalkó G.* (2002a): Magyarország turizmusának kriminálgeográfiája. *Belügyi Szemle*. 10. pp. 68–85.
- Michalkó G.* (2002b): Turizmus: praxis vagy tudomány? (A turizmus tudománytani és felsőoktatási kérdései Magyarországon). In: *Aubert A.* (szerk.): *Kutatás a turizmusban – A turizmus aktuális kérdései Magyarországon*. Országos Turisztikai Konferencia 2002. Pécs, p. 84 – 96.
- Michalkó G.* (2002c): Az önkormányzati szerepvállalás értékelése a magyarországi bevásárlóturizmusban. *Magyar Közigazgatás*. 52. 12. pp. 737–746.
- Nemes Nagy J.* (1998): A tér a társadalomkutatásban. Bevezetés a regionális tudományba. Budapest, *Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület*, p. 260.
- Puczko L.–Rátz T.* (1998): A turizmus hatásai. *Aula-Kodolányi*. Bp., 432 p.
- Ramond, I.* (1998): A nyugatiak szerepe Budapest társadalmi életében. In: *Glatz F.* (szerk.). *Budapest nemzetközi város*. p. 221–238.
- Rédei M.* (2001): Demográfia. *ELTE Eötvös Kiadó, Bp.*, 191. p.
- Rodics G.* (1998): Betelepülés vagy nyaralóvásárlás? In: *Sik E.–Tóth J.* (szerk.): *Idegenek Magyarországon*. p. 15–27.
- Rudzitis, G.* (1991): Migration, sense of place, and nonmetropolitan vitality. *Urban Geography*, 12.1. pp. 80–88.
- Salt, J.* (2001): Az európai migrációs térség. *Regio*. 12.1. pp. 177–212.
- Sik E.* (1997): Kgst-piachely a mai Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*. 44. 4. pp. 322–338.
- Sik E.* (1998): Külföldiek Magyarországon (1995–1997). In: *Sik E.–Tóth J.* (szerk.): *Idegenek Magyarországon*. p. 9–14.
- Sik E.* (2003): *Piacok és feketemunka*. Jelentés. TÁRKI önkormányzati kutatás 2002. ősz. Kézirat.
- Stillwell, J.–Coll, A. G.* (2000): Inter-provincial migration of the Spanish workforce in 1988–1994. *Regional Studies* 34. 7. pp. 693–711.

- Szenográdi P.* (2001): A Békéscsabán élő erdélyiek társadalomföldrajzi vizsgálata. In: *Ekéné Zamárdi. I.*: Jubileumi tanulmányok – 10 éves a DE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszéke, Debrecen, p. 277–281.
- Szónokyné A. G.* (1997): Külföldi bevándorlók és befektetők Szegeden. *Tér és Társadalom*. 3. pp. 143–155.
- Tóth J.* (2000): Az elmúlt évtized diaszpórapolitikája. In: *Sik E.–Tóth J.* (szerk.): Diskurzusok a vándorlásról. Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Központ (MTA PTI), Budapest, 2000, pp. 218–251.
- Tóth Pál P.* (1997): Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon, (1988–1994). Budapest, 1997, Püski Kiadó, 238 p.
- Tóth Pál P.* (1999): *Szórványban*. Budapest, Püski Könyvkiadó.
- Tóth Pál P.* (2002): Magyar migránsok Európában. In: *Illés S.–Lukács É.* (szerk.): Migráció és statisztika. Kutatási jelentések 71. KSH NKI, Budapest, p. 33–51.
- Truly, D.* (2002): International retirement migration and tourism along the Lake Chapala Riviera: developing a matrix of retirement migration behaviour. *Tourism Geography*. 4.3. pp. 261–281.
- Wallace, C.–Chmoulair, O.–Sidorenko, E.* (2001): Nyugat-Európa keleti határa: mobilitás az ütközőzónában (részletek). In: *Sik E.* (szerk.): A migráció szociológiája. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 171–191.
- Williams, M. A.–Hall, M. C.* (2000): Tourism and Migration: New Relationships Between Production and Consumption. *Tourism geographies*, 2.1. pp. 5–27.
- Williams, M. A.–King, R.–Warnes, T.–Patterson, G.* (2000): Tourism and international retirement migration: new forms of an old relationship in southern Europe, *Tourism geographies*, 2.1. pp. 28–49.
- Zolberg, A.* (2001): Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban. In: *Sik E.* (szerk.): A migráció szociológiája. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp. p. 41–57.

Tárgyszavak:

Idegenforgalom, Nemzetközi vándorlás

**SOME RELATIONSHIPS BETWEEN TOURISM AND MIGRATION
IN HUNGARY***Summary*

Since the change of the political regime (1990) there have been 23–39 million records of border crossing on the territory of Hungary every year. Taking into account the spatial size and population number of the country this is a significant number even in a global comparison. Scant information is available, however, on the relationship of the entering foreigners with tourism and migration. As a consequence of liberalisation measures affecting the inflow of foreigners, their shopping behaviour, employment, and property acquisition and due to the process of convergence between work and leisure time activities it has been increasingly difficult to distinguish between tourists and international migrants. After accession to the European Union in 2004 Hungary is to face problems stemming from its long borderline with the non-member states: Romania, Serbia, Croatia and Ukraine. Lower living standards in these countries have generated migratory movements: shopping tourism taking place on informal markets, illegal employment of persons entering the country and staying there are considered everyday phenomena. Part of ethnic Hungarians living in the neighbouring countries (ca 3.5 million people) show intent to settle in Hungary; their impressions during visits to relatives in the motherland (statistically registered as tourist trips) may trigger resettlement. Hungary also attracts tourists from the EU or overseas visitors and especially former Hungarian emigrants who are potential buyers of real estates.

According to a reliable estimation from 1990 the number of real estates purchased by foreign citizens have been over 100 thousand. In 2001 6266 real estates were bought by foreign citizens, in 2002 21 per cent less of that because the prices on the real estate market have grown considerably. The most popular area was Budapest, the counties around Lake Balaton, and those next to the Austrian border, whereas the least popular counties were Nógrád and Szabolcs-Szatmár-Bereg with lower living standards. The overwhelming majority of the real estate purchased in 2002 were residential buildings, or dwellings and tract of land without building, the proportion of the second homes and farmsteads was insignificant. Most of the real estate purchased by foreign citizens was owned by Germans and there is a remarkable share of Ukrainians, Yugoslavians, Romanians and Austrians. The Germans represented the most numerous group of foreign citizens buying real estates in 12 counties and Budapest. In Somogy county their share was above 70 per cent caused by the nearness to Lake Balaton. According to ethnic relations the share of German buyers was nearly 70 per cent in Tolna county, too. Generally, it can be stated that in the

counties next to the border foreign citizens from the neighbouring countries were the dominant among new owners. Only one exception existed, namely Romanians. Romanian citizens mostly with Hungarian ethnic origin bought real estates in the highest share around the capital, Budapest far from the borderland. The conclusion can be drawn that German citizens – with the exception of German ethnic settlements – were potential buyers anywhere throughout the county without no particular spatial preferences. Their primary motivation was an attractive place, while for citizens from the neighbour countries the proximity was the first preference. A preference list of mostly preferred settlement by foreign citizens showed that in addition to Budapest the county towns, tourist centres, spas and peaceful villages rank among the first 50 settlements. Also this list justified our assumption that the settlements with tourist attractions also pulled international migrants.

It is a well-known fact that the migration processes in a broader sense are in a close relationship with tourism. A thorough analysis of mechanisms and their theoretically based interpretation, however, necessitate an interdisciplinary approach from demographers, geographers and representatives of the related sciences.